

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FE‘L MAVZUSINI O‘QITISHDA 4K MODELIDAN
FOYDALANISHNING METODIK ASOSLARI**

**Parpiyev Odil Olimovich, Qo‘qon universiteti
Filologiya kafedrası dotsent v.b.**

odilparpiyev71@gmail.com, tel.: +998996193971

ORCID: 0000-0002-7398-7155

Muqimjonova Nilufarxon Ikromjon qizi

Qo‘qon universiteti Ta’lim fakulteti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21158913>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda fe‘l mavzusini o‘qitishda 4K modelidan foydalanishning metodik asoslari yoritilgan. Unda kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya kompetensiyalarini fe‘l so‘z turkumini o‘rganish jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolada fe‘l mavzusini bosqichma-bosqich o‘qitishning metodik xususiyatlari, 4K modeli asosida tashkil etiladigan topshiriqlar tizimi hamda dars samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, 4K modeli asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning fe‘l haqidagi grammatik bilimlarini mustahkamlash bilan birga ularning mustaqil fikrlashi, og‘zaki va yozma nutqi, jamoada ishlashi hamda ijodiy yondashuvini rivojlantirishga xizmat qiladi.

KALIT SO‘ZLAR: boshlang‘ich ta’lim, ona tili, fe‘l, 4K modeli, kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya, kollaboratsiya, metodik yondashuv, kompetensiya, innovatsion ta’lim, dars samaradorligi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещены методические основы использования модели 4К при изучении темы глагола в начальных классах. Анализируются возможности интеграции креативности, критического мышления, коммуникации и коллаборации в процесс изучения глагола как части речи. В статье раскрыты методические особенности поэтапного обучения теме глагола, предложена система заданий на основе модели 4К, а также разработаны практические рекомендации по повышению эффективности урока. Результаты исследования показывают, что уроки, организованные на основе модели 4К, способствуют не только усвоению грамматических знаний о глаголе, но и развитию самостоятельного мышления, устной и письменной речи, навыков работы в команде и творческого подхода учащихся.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: начальное образование, родной язык, глагол, модель 4К, креативность, критическое мышление, коммуникация, коллаборация, методический подход, компетенция, инновационное образование, эффективность урока.

ABSTRACT

This article discusses the methodological foundations of using the 4C model in teaching verbs in primary school. It analyzes the possibilities of integrating creativity, critical thinking, communication, and collaboration into the process of learning verbs as a part of speech. The article reveals the methodological features of the step-by-step teaching of verbs, proposes a system of tasks based on the 4C model, and offers practical recommendations for

improving lesson effectiveness. The findings indicate that lessons organized on the basis of the 4C model contribute not only to pupils’ acquisition of grammatical knowledge about verbs but also to the development of independent thinking, oral and written speech, teamwork skills, and creative approaches to learning.

KEYWORDS: primary education, mother tongue, verb, 4C model, creativity, critical thinking, communication, collaboration, methodological approach, competency, innovative education, lesson effectiveness.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta’lim tizimi oldiga yangi talablar qo’yilmoqda. Endilikda o’quvchidan faqat tayyor bilimlarni o’zlashtirish emas, balki mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda to’g’ri yechim topish, jamoada ishlash, o’z fikrini og’zaki va yozma shaklda asosli ifodalash kabi ko’nikmalar ham talab etiladi. Shu sababli zamonaviy dars jarayonida kompetensiyaviy, faoliyatga yo’naltirilgan va innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Boshlang’ich ta’lim bosqichi o’quvchining keyingi ta’lim faoliyati uchun poydevor yaratadigan muhim davrdir. Aynan shu bosqichda ona tili fanini o’qitish orqali o’quvchilarda nutqiy, mantiqiy, ijodiy va kommunikativ kompetensiyalar shakllanadi. Ona tili darslarida so’z turkumlarini, xususan, fe’l mavzusini o’rgatish o’quvchilarning so’z boyligini oshirish, gap tuzish, harakat-holatni ifodalash va matn yaratish ko’nikmalarini rivojlantirishda muhim o’rin tutadi.

Fe’l so’z turkumi o’quvchi nutqida eng faol qo’llanadigan grammatik birliklardan biridir. Chunki har qanday fikr, voqea yoki holatni ifodalashda harakat va holat bildiruvchi so’zlar muhim vazifa bajaradi. Shuning uchun fe’l mavzusini o’qitish jarayoni faqat grammatik qoidalarni tushuntirish bilan cheklanmasligi, balki o’quvchilarning fe’llarni og’zaki va yozma nutqda to’g’ri, mazmunli va ijodiy qo’llay olishiga yo’naltirilishi zarur.

Bu jarayonda 4K modeli – kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya kompetensiyalariga tayangan holda darsni tashkil etish samarali metodik imkoniyat yaratadi. Mazkur model asosida tashkil etilgan darslarda o’quvchi passiv tinglovchi emas, balki faol fikrlovchi, hamkorlikda ishlovchi, o’z fikrini asoslay oluvchi va ijodiy mahsulot yaratuvchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

Mavzuning dolzarbligi

Boshlang’ich sinflarda fe’l mavzusini o’qitish amaliyotida ba’zan darslar asosan qoida yodlash, savollarga javob topish va mashqlarni bajarish bilan cheklanib qoladi. Bunday yondashuv o’quvchilarda fe’lning grammatik belgilari haqida ma’lum tasavvur hosil qilsada, ularni fe’llardan nutqiy vaziyatda mustaqil foydalanishga yetarli darajada tayyorlamaydi. Natijada o’quvchi fe’lni ajrata oladi, lekin uni matnda to’g’ri qo’llash, fe’llar yordamida voqeani izchil bayon qilish yoki harakatning zamonini anglatish jarayonida qiynalishi mumkin.

Shu jihatdan fe’l mavzusini 4K modeli asosida o’qitish mazkur muammoni metodik jihatdan hal etishga xizmat qiladi. Chunki 4K modeli o’quvchidan faqat javob berishni emas, balki tahlil qilish, taqqoslash, ijodiy fikr bildirish, guruhda ishlash va o’z fikrini dalillashni talab etadi. Fe’l mavzusini o’qitishda bu kompetensiyalarni uyg’unlashtirish dars samaradorligini oshirish bilan birga o’quvchilarning til materialini hayotiy nutqiy faoliyatda qo’llashiga yordam beradi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinflarda fe’l mavzusini o‘qitishda 4K modelidan foydalanishning metodik asoslarini yoritish, mazkur model asosida qo‘llanadigan topshiriqlar tizimini ishlab chiqish hamda ularning dars samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Ushbu maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi: boshlang‘ich sinflarda fe’l mavzusini o‘qitishning metodik xususiyatlarini tahlil qilish; 4K modelining ona tili darslaridagi didaktik imkoniyatlarini aniqlash; fe’l mavzusini o‘qitishda kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiyani rivojlantiruvchi topshiriqlarni tavsiflash; 4K modeli asosida dars tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Boshlang‘ich sinflarda fe’l mavzusini o‘qitishning metodik xususiyatlari

Boshlang‘ich sinflarda fe’l so‘z turkumini o‘rganish o‘quvchilarning nutqiy va aqliy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Fe’l ustida ishlashda izchillik, mavzular orasidagi uzviy bog‘liqlik, o‘quv materialining hajmi hamda uni o‘zlashtirish usullari o‘quvchilarning yosh va bilish imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etilishi zarur. Ona tili o‘qitish metodikasida fe’l mavzusi bosqichma-bosqich, ya’ni sodda kuzatishdan grammatik umumlashtirishga qarab o‘rgatiladi (Qosimova et al., 2009).

1-sinfda o‘quvchilar harakat bildirgan so‘zlar bilan amaliy tarzda tanishtiriladi. Bu jarayon savod o‘rgatish davridayoq boshlanib, rasm asosida gap tuzish, harakatni nomlash, “nima qildi?”, “nima qilyapti?” kabi savollarga javob bo‘ladigan so‘zlarni aniqlash orqali olib boriladi. Bu bosqichda asosiy e’tibor fe’lning grammatik ta’rifiga emas, balki uning ma’nosini amaliy anglashga qaratiladi.

2–3-sinflarda o‘quvchilar fe’lni boshqa so‘z turkumlaridan farqlashni, unga to‘g‘ri so‘roq berishni va gapdagi vazifasini aniqlashni o‘rganadilar. Masalan, “qush”, “uchdi”, “chiroyli”, “o‘qidi” kabi so‘zlarni taqqoslash orqali o‘quvchilar predmet bildiruvchi va harakat bildiruvchi so‘zlarni farqlaydilar. 3-sinfda fe’lga so‘z turkumi sifatida dastlabki ta’rif beriladi, fe’lning kesim vazifasida kelishi, bo‘lishli va bo‘lishsiz shakllari amaliy mashqlar orqali mustahkamlanadi.

4-sinfda fe’l mavzusi yanada kengaytiriladi. Bu bosqichda fe’l zamonlari, shaxs-son qo‘shimchalari, fe’llarning nutqdagi vazifasi, harakatning bajarilish vaqti kabi tushunchalar o‘rgatiladi. “Keldi”, “kelyapti”, “keladi” kabi fe’llar orqali harakatning o‘tgan, hozirgi va kelasi zamonda ifodalanishi tushuntiriladi. Mazkur bosqichda o‘quvchilarning kundalik hayotiga yaqin misollardan foydalanish mavzuni samarali o‘zlashtirishga yordam beradi.

4K modelining fe’l mavzusini o‘qitishdagi didaktik imkoniyatlari

4K modeli zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri bo‘lib, u ta’lim jarayonini o‘quvchining faolligi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy hamkorligiga yo‘naltiradi. Uning asosiy tarkibiy qismlari kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiyadan iborat. Ushbu kompetensiyalar bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda o‘quvchining shaxsiy, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi (Anvarova, 2024).

Fe’l mavzusini o‘qitishda kreativlik o‘quvchilarning fe’llardan foydalanib yangi gaplar, hikoyalar, sahna ko‘rinishlari va matnlar yaratishida namoyon bo‘ladi. Masalan, o‘quvchilarga berilgan fe’llar asosida ertak davom ettirish, rasmga mos harakatlarni ifodalash yoki bir nechta fe’l ishtirokida kichik hikoya tuzish topshirig‘i berilishi mumkin.

Kritik fikrlash fe’llarni tahlil qilish, ularni zamoniga, bo‘lishli-bo‘lishsiz shakliga, ma’nosiga yoki gapdagi vazifasiga ko‘ra taqqoslash jarayonida shakllanadi. O‘quvchi “keldi”,

“keladi”, “kelmadi”, “kelmoqda” kabi fe’llarni solishtirar ekan, ularning ma’no farqini anglaydi va xulosa chiqaradi.

Kommunikatsiya kompetensiyasi o’quvchilarning fe’llardan foydalangan holda o’z fikrini og’zaki va yozma shaklda ifodalashini ta’minlaydi. Juftlikda savol-javob qilish, rasm asosida dialog tuzish, “Men nima qildim?” o’yini orqali harakatni ifodalash kabi mashqlar o’quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi.

Kollaboratsiya esa guruhda ishlash jarayonida rivojlanadi. Masalan, o’quvchilar guruhlariga bo’linib “Fe’llar xaritasi”, “Harakatlar zanjiri”, “Zamonlar jadvali” kabi topshiriqlarni bajaradilar. Bunda ular o’zaro fikr almashadi, vazifalarni taqsimlaydi va umumiy natijaga erishadi.

Fe’l mavzusini 4K modeli asosida o’qitishga doir metodik topshiriqlar

Fe’l mavzusini 4K modeli asosida o’qitishda topshiriqlar faqat grammatik bilimni tekshirishga emas, balki o’quvchining fikrlash, muloqot, hamkorlik va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga yo’naltirilishi kerak. Quyidagi jadvalda 4K komponentlari asosida qo’llash mumkin bo’lgan metodik topshiriqlar tizimi keltiriladi.

4K komponenti	Fe’l mavzusidagi topshiriq namunasi	Rivojlanadigan ko’nikma	Kutiladigan natija
Kreativlik	Berilgan 5 ta fe’l asosida kichik hikoya tuzish	Ijodiy fikrlash, matn yaratish	O’quvchi fe’llarni mazmunli nutqda qo’llaydi
Kritik fikrlash	Fe’llarni zamoniga ko’ra taqqoslash: keldi – kelyapti – keladi	Tahlil qilish, solishtirish, xulosa chiqarish	O’quvchi fe’l zamonlarini farqlaydi
Kommunikatsiya	Juftlikda “Sen nima qilding?” mavzusida savol-javob tashkil etish	Og’zaki nutq, savol berish va javob qaytarish	O’quvchi fe’llarni muloqotda to’g’ri ishlatadi
Kollaboratsiya	Guruhda “Fe’llar xaritasi”ni tuzish	Hamkorlik, vazifani taqsimlash, fikr almashish	O’quvchilar fe’llarni guruhlab umumlashtiradi

Jadvaldan ko’rinadiki, 4K modelining har bir komponenti fe’l mavzusini o’qitishda aniq metodik vazifani bajaradi. Bunday topshiriqlar o’quvchini faqat qoidani takrorlashga emas, balki fe’lni real nutqiy faoliyatda qo’llashga yo’naltiradi.

Dars jarayonida qo’llash mumkin bo’lgan mashqlar

1. “Harakatni top” mashqi. O’qituvchi rasm yoki qisqa matn beradi. O’quvchilar undagi harakat bildirgan so’zlarni topadilar va ularga savol beradilar. Bu mashq fe’lni boshqa so’z turkumlaridan farqlashga yordam beradi.

2. “Fe’lni o’zgartir” mashqi. O’quvchilarga bir fe’l beriladi: “o’qidi”. Ular uni hozirgi va kelasi zamon shakliga aylantiradilar: “o’qiyapti”, “o’qiydi”. Bu mashq zamon tushunchasini amaliy o’zlashtirishga xizmat qiladi.

3. “Bo’lishli va bo’lishsiz fe’lar” mashqi. O’quvchilar “yozdi – yozmadi”, “keldi – kelmadi”, “o’qidi – o’qimadi” kabi juftliklarni tuzadilar. Mashq orqali bo’lishsiz fe’lning -ma qo’shimchasi yordamida hosil qilinishi mustahkamlanadi.

4. “Guruhda hikoya tuzamiz” mashqi. Har bir guruhga 6–7 ta fe’l beriladi. Guruh a’zolari shu fe’llardan foydalanib kichik matn tuzadilar va sinf oldida taqdim etadilar. Bu mashq kreativlik, kommunikatsiya va kollaboratsiyani bir vaqtda rivojlantiradi.

5. “Nima o’zgardi?” mashqi. O’qituvchi bir gapni turli zamonda beradi: “Bola kitob o’qidi”, “Bola kitob o’qiyapti”, “Bola kitob o’qiydi”. O’quvchilar gaplardagi ma’no farqini izohlaydilar. Bu mashq kritik fikrlashni shakllantiradi.

Fe’l mavzusini 4K modeli asosida o’qitish bo’yicha dars fragmenti

Mavzu: Fe’l zamonlari. Dars maqsadi: o’quvchilarda fe’l zamonlarini farqlash, ularni og’zaki va yozma nutqda to’g’ri qo’llash, fe’lar asosida gap va matn tuzish ko’nikmalarini rivojlantirish.

Dars bosqichi	O’qituvchi faoliyati	O’quvchi faoliyati	4K komponenti
Motivatsiya	Rasm asosida savollar beradi: Bola nima qildi? Nima qilyapti? Nima qiladi?	Rasmga qarab fe’llarni aytadi	Kommunikatsiya
Tahlil	Keldi, kelyapti, keladi fe’llarini taqqoslashni so’raydi	Fe’llarning zamonini aniqlaydi	Kritik fikrlash
Amaliy mashq	Guruhlarga fe’lar yozilgan kartochkalar beradi	Fe’llarni o’tgan, hozirgi, kelasi zamonga ajratadi	Kollaboratsiya
Ijodiy topshiriq	Berilgan fe’lar asosida kichik hikoya tuzishni topshiradi	Guruhda hikoya tuzadi va taqdim etadi	Kreativlik
Refleksiya	Bugun nimalarni o’rgandingiz? Qaysi topshiriq qiziqarli bo’ldi? deb so’raydi	O’z fikrini bildiradi	Kommunikatsiya

Mazkur dars fragmentida fe’l zamonlari qoidani yodlatish orqali emas, balki kuzatish, taqqoslash, guruhlash, muloqot va ijodiy matn tuzish orqali o’rgatiladi. Bu esa o’quvchilarning mavzuni ongli o’zlashtirishiga yordam beradi.

Metodik tavsiyalar

Fe’l mavzusini 4K modeli asosida o’qitishda quyidagi metodik tavsiyalarga amal qilish maqsadga muvofiq:

- fe’l mavzusini o’rgatishda faqat qoida va mashqlar bilan cheklanmasdan, harakatni ko’rsatish, rasm, matn, o’yin va dialoglardan foydalanish;
- fe’llarni o’rgatishda taqqoslash va guruhlash topshiriqlariga alohida e’tibor berish;

- o’quvchilarga fe’llardan foydalanib gap, dialog va kichik matn tuzdirish orqali nutqiy faoliyatni rivojlantirish;
- guruhli topshiriqlar orqali o’quvchilarda hamkorlik va o’zaro yordam ko’nikmalarini shakllantirish;
- ijodiy topshiriqlar yordamida fe’llarni real hayotiy vaziyatlarda qo’llashga o’rgatish;
- dars yakunida refleksiya tashkil etib, o’quvchilarning mavzu yuzasidan o’z fikrini ifodalashga imkon yaratish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang’ich sinflarda fe’l mavzusini o’qitish o’quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Fe’l harakat va holatni ifodalovchi asosiy so’z turkumi sifatida o’quvchining og’zaki va yozma nutqida faol qo’llanadi. Shu bois fe’lni o’rgatish jarayoni faqat grammatik qoidalarni tushuntirish bilan cheklanmasligi, balki uni amaliy nutqiy faoliyatda qo’llashga yo’naltirilishi kerak.

4K modeli fe’l mavzusini o’qitishda samarali metodik asos bo’la oladi. Kreativlik o’quvchilarning fe’llar asosida ijodiy matn tuzishiga, kritik fikrlash fe’llarni tahlil qilish va taqqoslashiga, kommunikatsiya o’z fikrini ifodalashiga, kollaboratsiya esa guruhda hamkorlikda ishlashiga xizmat qiladi. Mazkur kompetensiyalar uyg’un qo’llanganda dars jarayoni o’quvchi uchun qiziqarli, mazmunli va faoliyatga yo’naltirilgan shaklga ega bo’ladi.

Demak, fe’l mavzusini 4K modeli asosida o’qitish o’quvchilarning grammatik bilimlarini mustahkamlash bilan birga ularning mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati, jamoada ishlash ko’nikmasi va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Bu esa boshlang’ich ta’limda ona tili darslarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Anvarova, S. S. (2024). Boshlang’ich ta’limda 4K modelining dars jarayonlaridagi samaradorligi. “Экономика и социум”, 12(127)-2, 119–122.

Azizxo’jayeva, N. M. (2006). Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan.

Fullan, M. (2013). Stratosphere: Integrating technology, pedagogy, and change knowledge. Toronto: Pearson.

Jabborova, O. M., Umarova, Z. A., & Babaxodjayeva, L. G. (2020). Boshlang’ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Toshkent.

Mavlonova, P. A., Raxmonkulova, N. X., & Matnazarova, K. K. (2016). Pedagogika. Toshkent: Navro’z.

Mavlonova, K. va boshq. (2022). Ona tili va o’qish savodxonligi. 3-sinf uchun darslik. 1-qism. Toshkent: Respublika ta’lim markazi.

Qosimova, K., Matchonov, S., G’ulomova, X., Yo’ldosheva, Sh., & Sariyev, Sh. (2009). Ona tili o’qitish metodikasi. Toshkent: Noshir.

Ziyomammedov, B. (2002). Yangi pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Chinor ENK.

Ziyonet.uz. O’zbekiston ta’lim portali materiallari.

Gaynazarova, G. A., Matnazarova, K. O., & Parpiyev, O. O. (2023). Factors and methods of preparing students for professional activities in the conditions of individual training. *Academia Repository*, 4(12), 131-135.

“Pedagogik ta’lim va tarbiya transformatsiyasida fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlarning konseptual asoslari” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materilalari to’plami

23.06.2026

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference on “Conceptual Foundations of Fundamental, Applied, and Innovative Research in the Transformation of Pedagogical Education and Upbringing”

Olimovich, P. O. (2023). RIVOJLANISH VOSITASI SIFATIDA TRIZ TEXNOLOGIYASINING XUSUSIYATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 24(1), 17-20.

Mushtariy, O. (2023). Odiljon P. Boshlang ‘ich ta’lim tizimiga zamonaviy yondashuvlar. *qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 640-644.

G‘ulomjon filolog: NO, P. The Harmony Of Characters’ Speech And Psychological Portrayal In Nabijon Boqi’s “A Tale Of One Love”.

G‘ulomjon filolog: Khodjaev, S., & Abdupattaev, G. (2022). The Problem of Era and Hero in the Work of Murad Muhammad Dost. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(12), 77-81.